

cam significationem intimatum plus moveat, plus delectet, plus honoret, quam si verbis propriis diceretur apertissime. Credo quod ipse animæ motus quandiu rebus adhuc terrenis implicatur, pigrius inflammatur : si vero feratur ad similitudines corporales, et inde referatur ad spiritalia, quæ illis similitudinibus figurantur, ipso quasi transitu vegetatur, et tanquam in facula ignis agitatus accenditur, et ardentiore dilectione rapitur ad quietem.

XXII. Ideoque inter omnia illa decem præcepta solum ibi, quod de sabbato positum est, figurate observandum præcipitur; quam figuram nos intelligendam, non etiam per otium corporale celebrandam suscepimus. Cum enim sabbato significetur spiritalis requies, de qua dictum est in Psalmo : « Vacate et videte, quoniam ego sum Deus¹ : » et quo vocantur, homines ab ipso Domino dicente ; « Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam : tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris² : » cætera tamen ibi præcepta proprie sicut præcepta sunt, sine ulla figurata significatione observamus. Nam et idola non colere manifeste didicimus ; et non accipere in vanum nomen Domini Dei nostri, et honorare patrem et matrem, et non mœchari, non occidere, non furari, non falsum testimonium dicere, non concupiscere uxorem proximi, non concupiscere ullam rem proximi³, non figurate aliud prætendant, et mystice aliud significant ; sed sic observantur ut sonant. Observare tamen diem sabbati non ad litteram jubemur, secundum otium ab opere corporali, sicut observant Judæi : et ipsa eorum observatio, quæ ita præcepta est, nisi aliam quamdam spiritalem requiem significet, ridenda judicatur. Unde non inconvenienter intelligimus ad amorem excitantur.

¹ Psal. XLV, 11. — ² Matth. XI, 28. — ³ Exod. XX, 3, et Deut. V, 7.

dum, quo ad requiem tendimus, valere omnia quæ figurate in Scripturis dicuntur ; quandoquidem id solum in Decalogo figurate præcipitur, ubi requies commendatur, quæ ubique amatur, sed in solo Deo certa et sancta invenitur.

XXIII. Dies tamen Dominicus non Judæis, sed Christianis resurrectione Domini declaratus est, et ex illo habere cœpit festivitatem suam. Animæ quippe omnium sanctorum ante resurrectionem corporis sunt quidem in requie, sed in ea non sunt actione, qua corpora recepta vegetantur. Talem quippe actionem significat dies octavus, qui et primus ; quia non aufert illam requiem sed glorificat. Non enim redit cum corpore difficultas ex corpore, quia nec corruptio. « Oportet enim corruptibile hoc indui incorruptionem, et mortale hoc indui immortalitatem¹. » Quapropter ante resurrectionem Domini, quamvis sanctos patres plenos prophetico spiritu octavi sacramentum nequaquam lateret, quo significatur resurrectio : (nam et pro octavo Psalmus inscribitur, et octavo die circumcidebantur infantes, et in Ecclesiaste ad duorum Testamentorum significationem dicitur, « Da illis septem et illis octo² : ») reservatum est tamen et occultatum, et solum celebrandum sabbatum traditum est ; quia erat antea requies mortuorum ; resurrectio autem nullius erat, qui resurgens ex mortuis, jam non moreretur, et mors illi ultra non dominaretur, ut postquam facta est talis resurrectio in corpore Domini (ut præiret in capite Ecclesiæ, quod corpus Ecclesiæ speraret in fine) jam etiam dies Dominicus, id est, octavus, qui et primus, inciperet celebrari. Ipsa etiam causa intelligitur, cur observandum Pascha, ubi ovem occidere et comedere jubentur, quod manifestissime passionem Domini præfiguratur, non eis ita

¹ 1 Cor. XV, 53. — ² Eccle. XI, 2.

præceptum est, ut attenderent occurrere sabbatum, et cum mense novorum ad tertiam lunæ hebdomadam concurrere, ut eandem quoque diem Dominus potius sua passione signaret, qui etiam Dominicum, id est, octavum, qui et primus est, declaraturus advenerat.

XXIV. Attende igitur sacratissimum triduum crucifixi, sepulti, suscitati. Horum trium quod significat crux, in præsentem agimus vita: quod autem significat sepultura et resurrectio, fide ac spe gerimus. Nunc enim dicitur homini: « Tolle crucem tuam, et sequere me ¹. » Cruciatum autem caro, cum mortificantur membra nostra, quæ sunt super terram, fornicatio, immunditia, luxuria, avaritia, et cætera hujusmodi, de quibus idem dicit; « Si secundum » carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta » carnis mortificaveritis, vivetis ². » Hinc etiam de se ipso dicit; « Mundus crucifixus est, et ego mundo ³. » Et alio loco; « Scientes, inquit, quia vetus homo noster simul » crucifixus est cum illo, ut evacuetur corpus peccati, ut » ultra non serviamus peccato ⁴. » Quandiu ergo id agunt opera nostra ut evacuetur corpus peccati, quandiu exterior homo corrumpitur, ut interior renovetur de die in diem, tempus est crucis.

XXV. Hæc sunt etiam bona opera quidem, tamen adhuc laboriosa, quorum merces est requies: sed ideo dicitur: « Spe gaudentes, » ut cogitantes requiem futuram, cum hilaritate in laboribus operemur. Hanc hilaritatem significat crucis latitudo in transverso ligno, ubi figuntur manus. Per manus enim opera intelligimus; per latitudinem hilaritatem operantis, quia tristitia facit angustias; per altitudinem vero cui caput adjungitur, expectationem retributionis de sublimi justitia Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua, iis quidem qui secundum tolerantiam

¹ Matth. xvi, 24. — ² Rom. viii, 13. — ³ Gal. vi, 14. — ⁴ Rom. vi, 6.

boni operis gloriam, et honorem, et incorruptionem querentibus vitam æternam. Itaque longitudo, qua totum corpus extenditur, ipsam tolerantiam significat, unde longanimes dicuntur qui tolerant. Profundum autem quod terræ infixum est, secretum sacramenti præfiguratur. Recordaris enim, nisi fallor, quæ verba Apostoli in ista designatione crucis expediam, ubi ait: « In charitate radicati atque fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit longitudo, latitudo, altitudo et profundum ¹. » Ea vero quæ nondum videmus, et nondum tenemus, sed fide et spe gerimus, in alio biduo figurata sunt. Hæc enim quæ nunc agimus ², tanquam clavis præceptorum in Dei timore confixi, sicut scriptum est, « Confige clavis a timore tuo carnes meas ³, » in necessariis deputantur, non in eis quæ per se ipsa appetenda et concupiscenda sunt. Unde illud optimum se dicit concupiscere, « dissolvi, et esse cum Christo. Manere autem in » carne necessarium, inquit, propter vos. Quod ergo inquit, dissolvi, et esse cum Christo ⁴, » inde incipit requies, quæ non interrumpitur resurrectione, sed clarificatur: quæ tamen nunc fide retinetur; « Quia justus ex fide » vivit ⁵. » An ignoratis, inquit, quoniam quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti ergo illi sumus per baptismum in » mortem ⁶. » Unde, nisi fide? Neque enim jam in nobis perfectum est, adhuc in nobismetipsis ingemiscentibus, et adoptionem expectantibus, redemptionem corporis nostri. « Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non » est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem » quod non videmus speramus, per patientiam expectamus ⁷. »

¹ Ephes. i, 3. — ² Beda vulgatus, Philip. i. — ³ Psal. cxviii, SAMECH, 120. — ⁴ Philip. i, 23. — ⁵ Habac. ii, 4. — ⁶ Rom. vi, 3. — ⁷ Id. viii, 24.

XXVI. Quod memento quam sæpe commemorem, ne jam nunc in ista vita nos beatos fieri debere arbitremur, et ab omnibus difficultatibus liberos; ac sic in angustiis rerum temporalium adversus Deum ore sacrilego murmuramus, quasi non exhibeat quod promisit. Promisit quidem etiam huic vitæ necessaria, sed alia sunt solatia miserorum, alia gaudia beatorum. « Domine, inquit, secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, » exhortationes tuæ jucundaverunt animam meam¹. » Non ergo murmuremus in difficultatibus, ne perdamus latitudinem hilaritatis, de qua dicitur, « Spe gaudentes; » quia sequitur, « in tribulatione patientes². » Nova ergo vita in fide nunc inchoatur, et spe geritur: nam tunc perfecta erit, cum absorbebitur mortale a vita³, cum absorbebitur mors in victoriam, cum illa novissima inimica destruetur mors⁴, cum immutati fuerimus, et æquales Angelis effecti. « Omnes enim, inquit, resurgemus, sed non omnes immutabimur⁵. » Et Dominus, « Erunt, inquit, æquales Angelis Dei⁶. » Apprehensi enim sumus modo in timore per fidem, tunc autem apprehendemus in charitate per speciem. « Quandiu enim sumus in corpore, peregrinamur » a Domino: per fidem enim ambulamus, non per speciem⁷. » Ipse itaque Apostolus qui dicit, « ut apprehendam sicut apprehensus sum⁸, » aperte se non apprehendisse confitetur. « Fratres, inquit, ego me non arbitror apprehendisse, » Sed tamen quia ipsa spes ex promissione veritatis certa nobis est, cum diceret, « Consepulti igitur » sumus illi per baptismum in mortem: » subjunxit et ait, « Ut quomodo surrexit Christus ex mortuis per gloriam Patris ita et nos in novitate vitæ ambulemus⁹. » Ambulamus

¹ Psal. xciii, 19. — ² Rom. xii, 3. — ³ I Cor. xv, 54. — ⁴ Ibid. 26. — ⁵ Ibid. 51. — ⁶ Lucæ, xx, 36. — ⁷ 2 Cor. v, 6. — ⁸ Philip. iii, 12 et 13. — ⁹ Rom. vi, 4.

ergo in re laboris, sed in spe quietis: in carne vetustatis, sed in fide novitatis. Dicit enim: « Corpus quidem mortuum est propter peccatum, Spiritus autem vita est propter justitiam. Si autem Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum » Christum a mortuis, habitat in vobis, qui suscitavit » Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra per inhabitantem Spiritum ejus in vobis¹. »

XXVII. Hæc et ex auctoritate divinarum Scripturarum et universæ Ecclesiæ, quæ toto orbe diffunditur, consensione, per anniversarium Pascha celebrantur, in magno utique, sicut jam intelligis, sacramento. Et in Scripturis quidem veteribus ad agendum Pascha non est præceptum tempus, nisi ex mense novorum, a luna quarta-decima usque ad vicesimam-primam: ex Evangelio tamen, quia manifestum est, quo etiam die Dominus crucifixus sit, et in sepultura fuerit, et resurrexerit, adjuncta est etiam ipsorum dierum observatio per Patrum concilia, et orbi universo Christiano persuasum est eo modo Pascha celebrari oportere.

XXVIII. Quadragesima sane jejuniorum habet auctoritatem, et in Veteribus libris ex jejunio Moysi et Eliæ; et ex Evangelio, quia totidem diebus Dominus jejunavit², demonstrans Evangelium non dissentire a Lege et Prophetis. In persona quippe Moysi, Lex; in persona Eliæ, Prophetæ accipiuntur, inter quos et in monte gloriosus apparuit; ut evidentius emineret quod de illo dicit Apostolus, « testimonium habens a Lege et Prophetis. » In qua ergo parte anni congruentius observatio Quadragesimæ constitueretur, nisi confini atque contigua Dominicæ passioni? Quia in ea significatur hæc vita laboriosa, cui opus est continentia, ut ab ipsius mundi amicitia jejunetur: quæ utique fallaciter blandiri, et illecebrarum fucos

¹ Rom. viii, 10. — ² Exod. xxxiv, 29. — ³ 3 Reg. xix, 8, et Matth. iv, 21.

circumspargere atque jactare non cessat. Numero autem quadragenario vitam istam propterea figurari arbitror, quia denarius in quo est perfectio beatitudinis nostræ, sicut in octonario, quia redit ad primum, ita in hoc¹ mihi videtur exprimi: quia creatura, quæ septenario figuratur, adhæret Creatori, in quo declaratur unitas Trinitatis per universum mundum temporaliter annuntianda: qui mundus et a quatuor ventis delimitur, et quatuor elementis erigitur, et quatuor anni temporum vocibus variatur. Decem autem quater in quadraginta consummantur: quadragenarius autem partibus suis computatus, addit ipsum denarium et fiunt quinquaginta tanquam merces laboris et continentiae. Neque enim frustra ipse Dominus et quadraginta dies post resurrectionem in hac terra et in hac vita cum Discipulis conversatus est, et postea quam ascendit in cœlum, decem diebus interpositis promissum misit Spiritum sanctum, completo die Pentecostes: qui dies quinquagenarius habet alterum sacramentum, quod septies septem quadraginta novem fiunt; et cum reditur ad initium, qui est octavus, qui et primus dies, quinquaginta complentur: qui celebrantur post Domini resurrectionem, jam in figura non laboris, sed quietis et lætitiæ. Propter hoc et jejunia relaxantur, et stantes oramus, quod est signum resurrectionis (Unde etiam omnibus diebus Dominicis id ad altare observatur) et alleluia canitur, quod significat actionem nostram futuram non esse nisi laudare Deum, sicut scriptum est: « Beati qui habitant in » domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te². »

XXIX. Sed dies quinquagesimus et in Scripturis commendatur; et non tantum in Evangelio, quia tunc Spiritus sanctus advenit, sed etiam in Veteribus libris. Nam

¹ Quadragenario. — ² Psal. lxxxiii, 5.

et ibi postea quam Pascha occiso agno celebraverunt, dies quinquaginta numerantur usque ad diem quo Lex data est in monte Sina famulo Dei Moysi, digito Dei scripta: in libris autem Evangelii apertissime declaratur, digitum Dei significare Spiritum sanctum. Cum enim unus Evangelista dixisset: « In digito Dei ejicio dæmonia¹: » alius hoc idem ita dixit: « In spiritu Dei ejicio dæmonia². » Quis hanc lætitiæ divinorum sacramentorum, cum sanæ doctrinæ luce clarescunt, non præferat universis mundi hujus imperiis, etiam inusitata felicitate pacatis? Nonne tanquam duo Seraphim clamant ad invicem concinentia laudes Altissimi, « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus » Sabaoth³: » ita duo Testamenta fideliter concordantia sacratam concinunt veritatem? Occiditur ovis, celebratur Pascha, et interpositis quinquaginta diebus, datur Lex ad timorem scripta digito Dei. Occiditur Christus, qui tanquam ovis ad immolandum ductus est, sicut Isaïas testatur⁴, celebratur verum Pascha, et interpositis quinquaginta diebus, datur ad charitatem Spiritus sanctus, qui est digitus Dei contrarius hominibus sua quærentibus, et ideo jugum asperum et sarcinam gravem portantibus, nec invenientibus requiem animabus suis; quia charitas « non » quærit quæ sua sunt⁵. » Ideo animositas hæreticorum semper inquieta est, quos magorum Pharaonis habere conatum, declarat Apostolus dicens: « Sicut enim Jamnes » et Mambres restiterunt Moysi, sic et ipsi resistunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem: sed » ultra non proficient. Dementia enim eorum erit mani-festa omnibus, sicut et illorum fuit⁶. » Quia enim per ipsam corruptionem mentis inquietissimi fuerunt, in signo tertio defecerunt, fatentes sibi adversum esse Spiritum

¹ Luc. xi, 20. — ² Matth. xii, 28. — ³ Isai. vi, 3. — ⁴ Id. lvi, 7. — ⁵ 1 Cor. xiii, 5. — ⁶ 2 Tim. iii, 8. Beda vulgatus, ibid.

sanctum qui erat in Moyse. Nam deficientes dixerunt : « Digitus Dei est hic ¹. » Sicut autem conciliatus et placatus Spiritus sanctus requiem præstat mitibus et humilibus corde, ita contrarius et adversus immites ac superbos inquietudine exagitat. Quam inquietudinem muscæ illæ brevissimæ significaverunt, sub quibus magi Pharaonis defecerunt dicentes, « Digitus Dei est hic. »

XXX. Exodum lege, et vide ubi Pascha celebraverunt, post quot dies data sit Lex. Loquitur Deus ad Moysen in eremo Sina, die primo mensis tertii. Nota ergo unum diem ex ingressu ipsius tertii mensis, et vide quid dicat inter cætera. « Descende, inquit, testare populo, et purifica » illos hodie et cras, et lavent vestimenta sua, et sint parati in diem tertium. Tertia enim die descendet Dominus in montem Sina coram omni populo ². » Tunc data est Lex tertio scilicet die tertii mensis. Numera itaque a quarto decimo primi mensis die, quo factum est Pascha, usque ad diem tertium tertii mensis, et invenies decem et septem dies primi mensis, triginta secundi, tres tertii, qui fiunt quinquaginta. Lex in arca est, sanctificatio in corpore Domini, per cujus resurrectionem nobis requies futura promittitur, ad quam percipiendam Spiritu sancto charitas inspiratur. « Spiritus autem nondum erat datus, » quia Jesus nondum erat clarificatus ³. » Unde prophetia illa cantata est : Exurge, Domine, in requiem tuam, tu et » arca sanctificationis tuæ ⁴. » Ubi requies, ibi sanctificatio. Unde nunc ut amemus et desideremus, pignus accepimus. Vocantur autem ad requiem alterius vitæ, quo ab ista vita transitur, quod Pascha significat, omnes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.

XXXI. Propterea quinquagenarius numerus ter multiplicatus, addito ad eminentiam sacramenti ipso ternario,

¹ Exod. viii, 19. — ² Id. xix, 20. — ³ Joan. vii, 39. — ⁴ Psal. cxxxii, 8.

et in illis magnis piscibus invenitur, quos jam Dominus post resurrectionem novam vitam demonstrans ¹, a dextera parte levare imperavit; nec retia rupta sunt, quia tunc hæreticorum inquietudo non erit. Tunc homo perfectus et quietus, purgatus in animo et in corpore per eloquia Domini casta, argentum igne examinatum terræ purgatum septuplum, accipiet mercedem denarium, ut sint decem et septem. Nam et in hoc numero sicut in aliis multiples figuras exhibentibus, sacramentum mirabile reperitur. Nec immerito etiam Psalmus septimus-decimus in Regnorum libris solus integer legitur ², quia regnum illud significat, ubi adversarium non habebimus. Titulus enim ejus est. « In die qua eruit eum Dominus de manu » omnium inimicorum ejus, et de manu Saül. » Quis enim figuratur in David, nisi ille qui venit secundum carnem ex semine David? Qui utique in corpore suo, quod est Ecclesia, adhuc patitur inimicos. Unde illi persecutori, quem voce mactavit, et in suum corpus trajiciens quodammodo manducavit, sonuit de cælo : « Saule, Saule, quid me » persequeris ³? » Quando autem eruetur hoc corpus ejus de manu omnium inimicorum ejus, nisi cum et illa novissima inimica destruetur mors? Ad hoc tempus pertinuit numerus ille centum quinquaginta-trium piscium. Nam et ipse numerus septimus decimus surgens in trigonum, centum quinquaginta trium summam complet. Ab uno quippe usque ad decem et septem surgens, omnes medios adde, et invenies : ad unum scilicet adde duo, fiunt utique tria; adde tria, fiunt sex; adde quatuor, fiunt decem; adde quinque, fiunt quindecim; adde sex, fiunt viginti-unum : adde ita cæteros, et ipsum decimum-septimum, fiunt centum quinquaginta tria.

XXXII. Hæc de Scripturis firmissime tenentur, id est

¹ Joan. xxi, 6. — ² 2 Reg. xxii, 2. — ³ Act. ix, 4.

Pascha et Pentecostes. Nam ut quadraginta illi dies ante Pascha observentur, Ecclesiae consuetudo roboravit; sic etiam ut octo dies Neophytorum distinguantur a caeteris, id est, ut octavus primo concinat. Ut autem alleluia per illos solos dies quinquaginta in Ecclesia cantetur, non usquequaque observatur: nam et aliis diebus varie cantatur alibi atque alibi, ipsis autem diebus ubique. Ut autem stantes in illis diebus et omnibus Dominicis oremus, utrum ubique servetur ignoro: tamen quid in eo sequatur Ecclesia, dixi ut potui, et arbitror esse manifestum.

XXXIII. De lavandis vero pedibus; cum Dominus hoc propter formam humilitatis, propter quam docendam venerat, commendaverit, sicut ipse consequenter exposuit, quaesitum est quonam tempore potissimum res tanta etiam facto doceretur, et illud tempus occurrit, quo ipsa commendatio religiosius inhæreret. Sed ne ad ipsum sacramentum baptismi videretur pertinere, multi hoc in consuetudine recipere noluerunt. Nonnulli etiam de consuetudine auferre non dubitaverunt. Aliqui autem ut hoc et sacratiore tempore commendarent, et a baptismi sacramento distinguerent, vel diem tertium octavarum, quia et ternarius numerus in multis sacramentis maxime excellit, vel etiam ipsum octavum ut hoc facerent elegerunt.

XXXIV. Miror sane quid ita volueris; ut de iis quae varie per diversa loca observantur, tibi aliqua scriberem, cum et non sit necessarium, et una in his saluberrima regula retinenda sit, ut quae non sunt contra fidem, neque contra bonos mores, et habent aliquid ad exhortationem vitae melioris, ubicumque institui videmus, vel instituta cognoscimus, non solum non improbemus, sed etiam laudando et imitando sectemur, si aliquorum infirmitas non ita impedit, ut amplius detrimentum sit. Si enim eo modo impediatur, ut majora studiosorum lucra speranda

sint, quod calumniatorum detrimenta metuenda, sine dubitatione faciendum est, maxime id quod etiam de Scripturis defendi potest, sicut de hymnis et psalmis canendis, cum et ipsius Domini et Apostolorum habeamus documenta et exempla et praecepta. De hac re tam utili ad movendum pie animum, et accendendum divinae dilectionis affectum, varia consuetudo est, et pleraque in Africa Ecclesiae membra pigriora sunt; ita ut Donatistae nos reprehendant, quod sobrie psallimus in ecclesia divina cantica Prophetarum, cum ipsi ebrietates suas ad canticum Psalmorum humano ingenio compositorum, quasi ad turbas exhortationis inflamment. Quando autem non est tempus; cum in ecclesia fratres congregantur, sancta cantandi, nisi cum legitur aut disputatur, aut antistes clara voce deprecatur, aut communis oratio voce diaconi indicitur? Aliis vero particulis temporum quid melius a congregatis Christianis fiat, quid utilius, quid sanctius, omnino non video.

XXXV. Quod autem instituitur praeter consuetudinem, ut quasi observatio sacramenti sit, approbare non possum, etiamsi multa hujusmodi propter nonnullarum vel sanctarum vel turbulentarum personarum scandala devitanda; liberius improbare non audeo. Sed hoc nimis doleo, quod multa quae in divinis libris saluberrime praecepta sunt minus curantur; et tam multis praesumptionibus sic plena sunt omnia, ut gravius corripiatur qui per octavas suas terram nudo pede tetigerit, quam qui mentem vinolentia sepelierit. Omnia itaque talia, quae neque sanctarum Scripturarum auctoritatibus continentur, nec in conciliis episcoporum statuta inveniuntur, nec consuetudine universae Ecclesiae roborata sunt, sed pro diversorum locorum diversis moribus innumerabiliter variantur, ita ut vix aut omnino nunquam inveniri possint causae, quas

in eis instituendis homines secuti sunt, ubi facultas tribuitur, sine ulla dubitatione resecanda existimo. Quamvis enim neque hoc inveniri possit, quomodo contra fidem sint: ipsam tamen religionem, quam paucissimis et manifestissimis celebrationum sacramentis misericordia Dei esse liberam voluit, servilibus oneribus premunt, ut tolerabilior sit conditio Judæorum, qui etiamsi tempus libertatis non agnoverunt, legalibus tamen sarcinis, non humanis præsumptionibus subjiciuntur. Sed Ecclesia Dei inter multam paleam multaque zizania constituta, multa tolerat, et tamen quæ sunt contra fidem vel bonam vitam non approbat, nec tacet, nec facit.

XXXVI. Itaque illud quod scripsisti, quosdam fratres ita temperare se a carnibus edendis, ut immundas arbitrentur, apertissime contra fidem sanamque doctrinam est. Ex hinc ergo si diutius disputare voluero, potest putari a nonnullis obscure hinc Apostolum præcepisse; qui etiam inter multa quæ de hac re dixit, sic detestatus est hæreticorum impiam opinionem, ut diceret: « Spiritus » autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus » recedent quidam a fide, attendentes spiritibus seductionis et doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi mendacium loquorum, cauteriatam habentes conscientiam suam, » prohibentes nubere, abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, » et iis qui cognoverunt veritatem: quia omnis creatura » Dei bona est, et nihil abjiciendum, quod cum gratiarum » actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei » et orationem¹. » Et alio loco de his rebus loquitur: « Omnia munda mundis: immundis autem et infidelibus » nihil est mundum, sed polluta sunt eorum et mentse » conscientia². » Tu ipse lege cætera, et recita quibus

¹ 1 Tim. iv, 1 et seqq. — ² Tit. i, 15.

potes, ut ne in se irritam faciant gratiam Dei, quia in libertatem vocati sunt; tantum ne libertatem in occasionem carnis assumant, et ideo jam nolint refrenandæ carnis concupiscentiæ causa a quibuslibet cibis temperare, quia non eis permittitur superstitiose atque infideliter facere.

XXXVII. Hi vero qui de paginis evangelicis sortes legunt (46), etsi optandum est ut hoc potius faciant, quam ad dæmonia consulenda concurrant: tamen etiam ista mihi displicet consuetudo; ad negotia sæcularia, et ad vitæ hujus vanitatem, propter aliam vitam loquentia oracula divina velle convertere.

XXXVIII. Hæc tibi si satis esse ad ea, quæ requisisti, non putaveris, nimis ignoras et vires et occupationes meas. Tantum enim absum ab eo, quod putasti nihil me latere, ut nihil in Epistola tua legerim tristius; quia et apertissime falsum est: et miror quia hoc te latet, quod non solum in aliis innumerabilibus rebus multa me latent, sed etiam in ipsis sanctis Scripturis multo nesciam plura quam sciam. Sed ideo spem in nomine Christi non infructuosam gero, quia non solum credidi Deo meo, in illis duobus præceptis totam Legem Prophetasque pendere¹, sed etiam expertus sum, experiorque quotidie; quandoquidem nullum mihi sacramentum, aut aliquis sermo admodum obscurior de sacris Litteris aperitur, ubi non eadem præcepta reperiam. « Finis enim præcepti est charitas de » corde puro, et conscientia bona et fide non ficta²; et » Plenitudo legis charitas³. »

XXXIX. Itaque et tu, charissime, sive ista sive talia, sic lege, sic disce, ut memineris verissime dictum, « Scientia » inflat, charitas ædificat. Charitas autem non æmulatur, » non inflat⁴. » Sic itaque adhibeatur scientia tanquam

¹ Matth. xxii, 40. — ² 1 Tim. i, 5. — ³ Rom. xiii, 10. — ⁴ 1 Cor. viii, 1.

machina quædam, per quam structura charitatis assurgat, quæ maneat in æternum, etiam cum scientia destruetur; quæ ad finem charitatis adhibita multum est utilis; per se autem ipsa sine tali fine, non modo superflua, sed etiam perniciosa probata est. Scio autem quam te cogitatio sancta custodiat sub umbraculo alarum Domini Dei nostri. Sed ideo hæc, etsi breviter, monui, quoniam novi eandem ipsam charitatem tuam, quæ non æmulatur, hanc epistolam multis daturam atque lecturam.

FINIS TOMI CENTESIMI QUADRAGESIMI-QUINTI.

ANNOTATIONES.

ANNOTATIO (1) pag. 256.

Is haud dubie est cui libros *de Ordine* nuncupavit Augustinus anno 386.

ANNOTATIO (2) pag. 257.

Nebridius *dulcis amicus* Augustini laudatur in Confessionum libris, maximeque in lib. ix, cap. 3, quo loco *non multo post* ejusdem Augustini *baptismum carne solutus* esse dicitur; id est, ante quam Augustinus presbyteratum adeptus fuisset, adeoque ante annum Christi 391. Porro ipsi scribere coepit Augustinus ex agro Cassiciaco juxta lib. ix, Confess. cap. 4, cum quem agrum aliquot menses anni exeuntis 386, et 387 ineuntis incoluit.

ANNOTATIO (3) pag. 270.

Edita, *per eas*. At MSS. magno consensu præferunt *per eos*, quod ad sensus refertur. Nam paulo supra dicitur, *nihil est aliud imaginatio* sensibilibum rerum hoc in corpore, *quam plaga inflicta per sensus*. Hinc intelliges in lib. de vera Religione cap. 34. n. 64 id quod